

**ESPAI DE CREACIÓ,
UNA TROBADA
AMB EL
PROCÉS CREATIU
PERSONAL**

Sabadell Gent Gran,
Centre de Serveis

Marta Llopart Estrems

2016 / 2017

INFORME DE L'ACTIVITAT REALITZADA:

ESPAI DE CREACIÓ, UNA TROBADA AMB EL PROCÉS CREATIU PERSONAL
SABADELL GENT GRAN CENTRE DE SERVEIS
MARTA LLOPART ESTREMS

Període: 31 maig de 2016 – 2 de juny de 2017

Freqüència: una sessió setmanal.

Nombre de sessions aprox.: 50 sessions

Durada de la sessió: Entre una hora i mitja i dues hores.

Temps total aproximat de preparació i neteja de l'espai 45 minuts repartits.

Participants: FI, TU, ES, RE, DI, NA, LL

Terapeuta: Marta Llopart Estrems. Artterapeuta per la UVic (en col·laboració AEC i l'INECAT); Llic.Belles Arts per la UB; Titulació en Mediació Artística per l'AEC.

Correu electrònic: llavordelli@gmail.com Telèfon: 602 476 209

0. INDEX

1. Introducció	1
2. Valoració a partir dels objectius i l'experiència	2
3. El funcionament de la sessió	2
3.1 Descripció de casos	3
3.3.1 Algunes produccions dels casos comentats	7
4. Conclusions i propostes	10
4.1 Dificultats sorgides en l'acompanyament i propostes de millora	12

"L'art no reproduceix el que és visible, sinó que fa visible allò que no sempre ho és"

Paul Klee

PARAULES CLAU: subjectivitat, procés, creació, acompanyament, producció, vellesa, tabú, intimitat, record, autonomia, pèrdua, ser capaç, permetre's, transformació, llenguatges, benestar.

1. INTRODUCCIÓ

Amb motiu de la finalització del període de l'activitat presentada com a *Espai de creació: Una trobada amb el procés creatiu personal*, desenvolupada en el marc del Voluntariat Parc Taulí, creiem important valorar en termes generals, el procés creatiu que les persones participants han desenvolupat al llarg d'aquests dotze mesos.

Tot posant en relació els objectius generals del projecte i el desenvolupament del taller, volem il·lustrar tant els canvis importants produïts, com aquelles dificultats sorgides i llurs propostes de millora de l'activitat. Per a fer-ho ens basem tant en l'acompanyament del cas per cas realitzat en el taller d'artteràpia, com en les entrevistes¹ realitzades al final del període.

¹ Es tracta d'una entrevista individual semidirigida realitzada a final del cicle, en la qual les assistents parlen sobre la seva experiència mentre veuen el conjunt de les seves produccions.

2. VALORACIÓ A PARTIR DELS OBJECTIUS I L'EXPERIÈNCIA

La nostra proposta d'intervenció en el marc artterapèutic s'ha centrat en l'objectiu d'**afavorir el descobriment del potencial creatiu de cada participant, per tal de generar una trobada amb les seves produccions propiciadora de millores sobre el seu benestar subjectiu, tot potenciant el sentiment d'autonomia personal.**

L'elaboració d'aquest objectiu parteix de la interacció de factors contextuais, de les representacions socioculturals de la vellesa i sobretot la mateixa subjectivitat.

Per això, un segon objectiu més concret proposava treballar entorn **la resignificació d'aquesta etapa tan important i complexa com és la vellesa, tot considerant les diferències personals i culturals, així ajudant a recuperar en la mesura del possible la vivència subjectiva.** Aquest aspecte es fa palès sobretot a les primeres sessions en l'espai de creació, com ja hem esmentat, però també en la valoració final que les participants manifesten en les mateixes entrevistes.

Per altra banda, un tercer objectiu potser secundari però no menys important, vetllava per la **creació o reforç de vincles entre les persones participants a partir de desenvolupar un sentit de respecte i no judici sobre els treballs i processos entre elles.**

Cal emmarcar aquests objectius en una metodologia que permet treballar des d'una intervenció no directiva, aportant el suport tècnic en cas necessari però facilitant que, des de la persona, emergeixi la cerca de solucions pròpies, tot allunyant-nos de l'estandardització. Poder resoldre les dificultats des d'una mateixa ens permet obrir una porta a transformacions sobre la producció, que generen efectes sobre la mateixa subjectivitat i que, alhora, interpel·len les esmentades representacions que es deriven de "la vellesa", com poden ser sentiments de pèrdua; poca confiança en les mateixes capacitats i intel·ligència; la dificultat de parlar dels tabús personals; certa melancolia en recordar destreses de la joventut; etc.

3. EL FUNCIONAMENT DE LA SESSIÓ

Hem treballat al llarg de dotze mesos amb un grup heterogeni de persones de la tercera edat que conviuen al mateix centre. Els únics criteris d'entrada a l'espai foren que les persones mostressin interès per la proposta i que la seva participació fos voluntària. D'entrada no coneixem particularitats de cada cas. S'hi varen inscriure tres homes i quatre dones d'entre 65 i 95 anys aproximadament, les anomenarem: FI, TU, ES, RE, DI, NA, LL.

La presentació de l'espai de creació es va dur a terme en una primera sessió de prova amb les interessades, tot explicant-ne la metodologia i acollint les preguntes i dubtes de les assistents. Val a dir que una de les preocupacions que mostraren les assistents girà entorn les habilitats

personals per a desenvolupar la tasca. Algunes explicaren no conèixer-se entre elles.

El llenguatge artístic proposat són les arts plàstiques amb un enfocament interdisciplinari: des de tècniques més concretes (plàstica i escriptura) fins a tècniques mixtes.

En el seu transcurs, les sessions han estat orientades per la mateixa dinàmica grupal-individual, en funció del moment s'han realitzat incursions en grup.

L'assistència i la puntualitat ha estat variada, fet que ha permès un treball personalitzat. Per a vetllar la intimitat en el treball personal, s'ha disposat un cartell a la porta que anuncia que a l'interior s'hi està realitzant un treball que requereix concentració.

Donat que en el plantejament del marc d'intervenció s'ha transmès la idea del "taller com un espai de llibertat" quant al seu procés creatiu, s'han respectat el temps de cadascú, conseqüentment la persona ha decidit també en quin moment finalitzava la sessió, així com el ritme d'execució de les seves produccions.

3.1 DESCRIPCIÓ DE CASOS

Amb la intenció de poder reflectir la metodologia de treball partirem de tres casos que ens permeten il·lustrar la singularitat del procés que cada persona desenvolupa en l'espai d'artteràpia², tant pel que fa al ritme de treball; la manera com cada persona afronta les dificultats i troba solucions pròpies; va transformant i transformant-se en relació a les seves produccions; les estratègies en l'acompanyament; així com les implicacions que comporta un llenguatge artístic determinat.

◆ Un pinzell per a fondre espais: el cas de FI

FI, ja en la primera sessió, va compartir el seu grat per la pintura, que la seva tècnica era més aviat abstracta i expressà el seu desig d'aprendre més coses. La seva assistència ha estat regular i molt puntual, vint minuts abans de les cinc espera l'arribada de l'acompanyant, i si la sessió s'allarga una mica, n'aprofita fins a l'últim minut.

Tot i que fent algunes incursions a tècniques mixtes, FI ha desenvolupat el seu treball amb la pintura, sempre ha remarcat una preferència nítida per l'ús d'aquesta (Fig.1 a 4). Inicia el seu treball amb dibuixos previs sobre el paper per a, poc a poc, construir mosaics de colors i formes a partir de la pinzellada directa sobre el suport. En la major part de les seves produccions, FI no preestableix un tema sobre el qual treballar, sembla que la seva pintura va desenvolupant-se a través del mateix moviment del pinzell amb la mà i la posició corporal adoptada, de la fascinació pel color i la densitat de la pintura, i finalitza amb la sorpresa de trobar en la producció figures i

2. Al final d'aquest apartat s'hi poden trobar algunes imatges a mode d'exemple. En elles hi podem observar aspectes de l'evolució mencionats per cada cas respectivament.

formes enigmàtiques. Treball rere treball, es fa palès un interès creixent pels pigments més que per la forma, cada vegada més complex i implicat: així, de colors primaris i colors de fàbrica, FI ha anat concretant una paleta de colors més rica en tonalitats i sobretot personal; ha desenvolupat un univers propi de taques i formes de color que dialoguen a partir del treball sobre els colors complementaris, així com una manera pròpia de treballar amb la paleta.

Una situació particular d'aquest cas permet il·lustrar la metodologia de treball, atès que es tracta de transformar les dificultats en un recurs que opera com a canvi creatiu amb conseqüències en la mateixa subjectivitat:

Cal parlar de "l'accident" com a punt d'inflexió en el procés creatiu de FI; una taca inesperada fora de lloc, fruit d'un moviment corporal involuntari i que en un principi preocupava força a FI, es converteix en un recurs que acaba incloent en la construcció de l'estructura compositiva de les seves produccions. De la mateixa manera, una superfície de color no podia "envair" una àrea de cap manera. Introduir el joc pictòric de l'atzar i el preconcebut, del límit i la fusió, ha permès que aquesta preocupació excessiva pel control sobre cada taca o forma, hagi anat perdent força amb el pas del temps, fins a poder elaborar -quan FI ho ha precisat- produccions amb estructures més orgàniques, podent així transitar de pinzellades més rígides i pesades i nítides, a pinzellades carregades de pintura, quelcom indefinides i borroses, fins a pinzellades més fluides, arrodonides, amb moviment, que sovint s'entremesclen i propicien rics degradats tonals. Tant és així, que a les darreres produccions s'hi pot apercebre aquest va i ve més despreocupat, així com una major implicació dels moviments del propi cos, incloent-hi tant aquells desitjats com aquells més inesperats.

◆ **Convertir-se en la narradora d'un món propi: el cas de TU**

TU, a diferència de FI, ha assistit al taller de forma intermitent, en funció del dia -segons comenta ella- que hagi tingut. El cas de TU il·lustra com una persona, en relació al seu treball, passa del sentiment d'incapacitat i autocensura a l'afiançament amb el seu imaginari a partir de la gestació d'un llenguatge propi mitjançant la tècnica del collage (Fig. 5 a 8).

En les primeres sessions es mostra poc comunicativa, escèptica, i desafiant tant amb l'acompanyant com amb les seves produccions, i amb les quals estableix una conversa interior força imperativa: "TU ¡haz lo correcto!", " TU ¡tú sabes en qué te has equivocado y debes corregir!", esto me lo decía mi profesora, de niña (comenta TU).

Tot i expressar que se sent bé en l'espai, s'apercep certa inseguretat i angoixa en TU en utilitzar eines de traç (llapis, pinzell, dits, etc). Tot i que tardarà un temps a fer el salt a la creació, en una sessió, li crida molt l'atenció una carpeta amb retalls diversos que l'acompanyant li facilita. Llavors, a poc a poc, comença a separar imatges de la pila i a establir relacions entre elles, per a prosseguir narrar una història: tot comença amb un arbre, un gos i el seu pare, una escena

colpidora de la seva infantesa.

El cas de TU ens permet també mostrar com, des d'un treball en l'indirecte, una persona pot sortejar les resistències i caminar de forma diferent en relació als seus tabús i records dolorosos que poden tenir repercussions en el mateix fer.

A partir d'aquest moment, TU desenvolupa un procés creatiu personal on no només descarta i escull retalls, sinó que els retalla ella mateixa, s'atreveix a manipular-los, es permet dubtar, afirmar, negar i amb la interrogació del desplegament d'una iconografia pròpia (canins, gats, sants, verges, arbres, cavalls, genets, flors, etc.) sobre el paper, inicia diàlegs que deriven en una metodologia pròpia de composició. Allò que en un moment comença essent una composició d'imatges tant sols juxtaposades, es va enriquint amb superposicions, jocs d'amagar i mostrar, ordenar i generar certa narració per a, progressivament, entrar en un terreny més metafòric.

L'acte creatiu pròpiament dit, en el cas de TU, l'hem d'entendre des del treball plàstic sobre el paper fins a les representacions verbals i gestuals, com si es tractés d'una "posada en escena".

Durant una sessió, TU ha enganxat un llop al costat de la imatge d'una noia que ocupa la part central de la composició, i es dirigeix als dos "¿y tú qué miras?" (silenci) "El lobo es peligroso pero es un protector, ¡ahí está bien!, y si no te gusta, te tendrás que aguantar". Heus aquí el canvi en el seus discurs; allò que resultava un record dolorós que operava en el present, limitant la tasca i dificultant el desenvolupament de la destresa de TU, al llarg de les sessions es va transformant en quelcom entra en el món de la imaginació, veiem doncs un canvi important en el seu discurs cap al final del cicle que permet afrontar els reptes (ara ja pròpis) amb major fermesa i determinació.

◆ Un retrobament amb quelcom "oblidat": el cas de DI

DI ha acudit a l'espai d'artteràpia de forma puntual i assídua, però a poques sessions d'acabar el cicle, el seu estat de salut comença a empitjorar i les darreres sessions s'ha vist impedita físicament d'assistir al taller.

El cas de DI ens mostra un procés molt implicat, complex tècnicament i alhora molt autoexigent. El cas de DI ens mostra com l'acompanyament ha de fer un treball de rodeig més ampli, prenent major distància, ja que quan una persona té cert domini sobre un llenguatge artístic -sota la ombra de auto-judici- l'espontaneïtat, tan important en el descobrir creatiu, resta més aviat restringida (Fig 9 a 11).

Ens situem a la primera sessió de l'espai d'artteràpia, després de treballar la seva producció, DI es mostra molesta amb un dibuix que ha realitzat a mà alçada, directament amb bolígraf. Parlem d'una producció molt detallada, compositivament equilibrada i quelcom preciosista; tot i així, decebuda pel resultat, expressa que no sap dibuixar, que "és el dibuix d'una criatura de 6 anys", que li tremola el pols, que el cap no li funciona; però alhora valora el significat que té per a ella el seu dibuix, li desperta melangia per "tot allò que ha anat perdent amb els anys" i també il·lusió

"per tot allò que ha viscut". DI expressa que prefereix no dibuixar a mà alçada.

A partir d'un treball orientat a suavitzar el xoc que li resulta encarar les pròpies representacions, i de contenció, en relació a la sensació de manca de destresa, la proposta dirigida a DI pretén allunyar-se cert temps del dibuix però deixant sempre una porta oberta. Se li ofereixen llapis de colors, tècnica per a ella coneguda i que domina. Durant una sessió, se li proposa treballar a partir del calc d'una obra de Monet que comenta "no agradar-li gens", es mostra interessada i posteriorment decideix manipular-la i retocar-la. Ho fa primer amb discreció i més endavant, amb determinació, modifica aspectes del traç, l'estructura compositiva i el color, fins al punt de descontextualitzar l'obra original i per tant generar una producció nova, una producció de DI.

Tot i així DI va més lluny. Aquest procés de calc i modificació, que podem anomenar com a "millora d'obres d'altres pintors", es va repetint en el temps fins al punt en què DI s'atreveix a copiar a mà alçada l'estructura d'una pintura abstracta. A partir d'aquest moment, i en les següents produccions DI va integrant el seu propi dibuix, mantenint la seva passió pel treball de color, fins al punt d'assolir un desplegament de la implicació personal el qual, ja no parteix d'imatges preestablertes sinó dels seus propis esbossos que li permeten recrear de nou les seves imatges guardades en l'imaginari del record, però retrobant-les ja des d'una nova posició.

3.1.1 ALGUNES PRODUCCIONS DELS CASOS COMENTATS

◆ Cas de FI

Fig. 1 : Inicis de l'activitat. Producció a partir d'un patró a llapis, poca barreja. Espais entre àrees de color.

Fig. 2 : Treball de color, fusió/delimitació entre àrees. La pinzellada pren protagonisme.

Fig. 3 : Treball més figuratiu a partir d'una taca. Delimitació de superfícies de color. Major seguretat en el traç. Diverses sessions.

Fig. 4 : Variació tonal amb tres colors (blau, verd i negre). Delimitacions / Fusió d'àrees i degradats, composició rítmica. Una sola sessió.

◆ Cas de TU

Fig. 5 : Primera sessió. Branques de plantes directament enganxades sobre el paper. Problemes alhora de treballar amb estris de dibuix/pintura. Repetició nom/firma.

Fig. 6 : Collage. Juxtaposició, composició radial.

Fig. 7: Diàlegs entre imatges i amb les imatges, concreció de temes, s'atansa a la voluntat de cercar equilibri en la composició. Retall més precís.

Fig. 8: Joc de superposicions, saturació, extraccions, mostrar/amagar, inicis de la consolidació de simbolisme personal. Elecció pròpia de les imatges i alteració de la original.

◆ Cas de DI

Fig.9 : Primer dibuix, a mà alçada directament a bolígraf. Color amb llapis i retoladors.

Fig.10 : Manipulació d'obres d'autors a partir del calc. A mitjans de cicle.

Fig.11 : Traç directe sobre el paper, a mà alçada, sense dibuix prèvi, espontàni. Darreres produccions.

4. CONCLUSIONS I PROPOSTES

Al llarg d'aquest any hem treballat amb set persones que han desenvolupat set processos creatius personals, és a dir, set maneres de treballar originals i per tant completament diferents perquè s'ha partit de la demanada de cada una d'elles. En termes generals, en cada un d'aquests processos, NA, LL, DI, ES, RE, FI, TU han afrontat sobretot: les dificultats tècniques i d'execució, les implicacions personals en el procés i les produccions, la mirada cap a una mateixa i cap a les altres (judicis i prejudicis), el sentiment de rebuig pel propi treball, la incertesa, l'atrevir-se, la decisió, el vertigen, el vuit, el permetre's a aprendre, però també a donar-se permís per a gaudir del "fer" nu.

En primer lloc, tot recordant la cita del poeta que obria la nostra proposta a Sabadell Gent Gran, "converteix el teu mur, en un esglaó³", ens adonem que en l'encontre entre la persona, l'acompanyament i les seves produccions, emanen il·lusions i, associades a elles, dificultats. Totes dues, propiciadores del descobriment del potencial creatiu personal. S'apercep com, amb el despèl·liment de la implicació personal, la participant pot travessar les qüestions que la preocupen i les mateixes resistències i així retrobar-les amb una mirada diferent. Per tant, tenint en compte l'especificitat del cas per cas, ens adonem que aquelles transformacions que es van esdevenint al llarg del camí creatiu acompanyat, resulten propiciar una repercussió significativa sobre la mateixa subjectivitat.

Per exemple, recordant el cas de TU, veiem com un sentiment d'incapacitat repetitiu, resulta l'impulsor d'una escomesa cap a la seguretat i la convicció, resultant una millora del sentiment d'autonomia.

L'efecte d'aquesta trobada, acompanyada-producció-acompanyant, també es fa palesa en les entrevistes realitzades al final del període:

"He pintat, això sí que no m'ho esperava!" ; "Estic molt contenta amb el que he fet aquests mesos, tornaria a fer-ho" ; "M'ha agradat tornar a fer el que feia abans, trobo més bonic el que he fet ara que el que feia abans"; "Ho guardaré sempre, i aquest el penjaré a la pissarra, i aquest també, ho col·locaria tot (...) i qui vingui li ensenyaré: jo he fet això!" Entrevista a RE⁴

"Això de trobar formes, de treballar com la pintura es va transformant en coses maques, o com sigui, però és una cosa que a mi m'agrada, per exemple aquest, s'anava quedant en blau cel i al final ha sortit negre, una mica verd i m'agrada tal i com ha sortit." Entrevista a FI

En segon lloc, un plantejament consegüent proposava treballar entorn una resignificació de la vellesa a partir del treball artterapèutic: La vellesa com a representació pot ser una ombra social

3 Rainer Maria Rilke, 1875-1926.

4 El contingut de les entrevistes està transcrit literalment, per tal de respectar les expressions de les mateixes entrevistades.

amb capacitat d'influir sobre la persona, amb repercussions sobre el comportament i la manera de mirar-se; no obstant, la recuperació de la vivència subjectiva ens permet, així, revertir aquestes representacions:

"¡Me he alegrado tanto de verlo! claro que te hace ilusión, porque no tenía cabeza, no tenía memoria." ; "¡si lo viera mi hijo! me gustaría que lo viera, ellos me habían visto bordar" ; "Hay muchas cosas aquí (silenci), estaba muy por lo que hacia, si lo viera mi hija diría: mamá esto no es lo que hacías con ganchillo" ; " Estoy orgullosa, si lo tienes que enseñar, lo enseñas."
Entrevista a TU

"Aquesta activitat fa sortir el patrimoni personal amagat d'un mateix, treure-ho de dins quan es necessita i disfrutar d'això". Entrevista a ES

Per a concloure, la darrera proposta que ens fèiem volia treballar els vincles entre les participants. Tenint en compte l'enfocament individualitzat del treball, els aspectes que s'han treballat han girat entorn el respecte pel treball dels altres. En algunes sessions, les participants han volgut mostrar el seu treball dins del grup, per a fer-ho sense caure fàcilment en judicis de valor, s'ha procurat fomentar la observació estètica i el comentari de caràcter formal de les produccions.

" Yo me he sentido a gusto con todo el grupo, con el señor que venía aquí era amable, y nos hemos respetado" entrevista amb TU

"Cada u s'ha acceptat tal com és, home! LL sap pintar i dibuixar, però jo no sabia fer aquestes cares"; "Cadascú té la seva manera de fer les coses, a RE la veia amb els seus regles, posant la mida, només de veure això (silenci), ja té un significat, és que a ella li agrada fer-ho tot perfecte. I no parlem de DI, ella també fa un dibuix que no faria jo." Entrevista a FI

"Amb el grup molt bé, malaguanyat que la joventut no vingui a aprofitar aquestes ocasions, perquè aquestes coses sembla que no però sabent que ho vares lograr i després un altre dia, pots dir: ai!, vaig fer allò, i mira ara lo vaig a fer" entrevista amb RE.

4.1 DIFICULTATS SORGIDES EN L'ACOMPANYAMENT I PROPOSTES DE MILLORA

No volíem acabar aquest informe sense fer esment de certes dificultats sorgides al llarg d'aquesta activitat, així com les respectives propostes.

En un primer lloc, ens hem trobat amb un cas, LL, que per la seva especificitat, pensem que hauria estat interessant realitzar un acompanyament de forma individual o bé configurar altres tipologies de taller, en el mateix marc artterapèutic, que permetessin major mobilitat d'espais: sortir al carrer, al pati, etc. Això no ha estat possible perquè el treball en procés de la major part de les participants requeria disposar de certs materials i recursos: eines, aigua, l'estabilitat de la taula, etc.

Per altra banda, fóra interessant desenvolupar un treball artterapèutic de caire grupal perquè pot resultar beneficiós per la persona que ha assolit certa confiança; això ens permetria treballar la demanda terapèutica de la mateixa persona i alhora, de forma més profunda, treballar el vincle entre les mateixes participants (empatia, confiança, recolzament, posicionament, pertinença, rols, etc).

Finalment, durant les entrevistes i a les acaballes del taller, la major part de les participants han manifestat el seu interès per a seguir desenvolupant el procés iniciat en aquest espai de creació. Per exemple, explica FI, que voldria anar més enllà i començar a treballar amb cavallet i explorar altres tècniques de pintura. DI comenta que espera recuperar-se per a seguir baixant al taller, poder acabar una producció i desenvolupar noves idees. RE voldria dedicar més temps a treballar la pintura, a aprendre més del color, i tenint en compte les darreres produccions, seria interessant seguir desenvolupant la poètica de la imatge. Per altra banda TU, en les últimes sessions, ha mostrat interès en les noves propostes de treball i potser seria un bon moment per a introduir el dibuix als seus collages i treballar la composició. A la sessió de tancament NA va expressar el seu interès pel modelat, tècnica que tot just inicià a les acaballes del taller. Pel que fa LL, tot i no pronunciar-se al respecte, no va tancar la porta a seguir amb la disciplina del dibuix i, com dèiem, seria interessant proposar-li un taller individual i amb certa itinerància d'espais.